

Lesmateriaal voor basisonderwijs

H. Antonius van Paduakerk op de Kranenburg

Handleiding voor de leerkracht

Colofon

Dit educatieve project is ontwikkeld in opdracht van de Stichting Oude Gelderse Kerken (SOGK) in samenwerking met het bestuur van Stichting Vrienden van de Kerk op de Kranenburg (VKK) en Geldersch Landschap & Kasteelen.

Project

Inhoud:

Bernardine Beenackers-Heeren / Kleioskoop

Ondersteuning en advies:

SOGK: Nico Peek, Marja Urbach en Karlijn van Onzenoort

Projectgroep VKK: Hedwig Keurentjes, Ton Rutting, Ben Besselink, Gerry Wopereis

Klankbordgroep: Wim Bielderma, Wilma Hebbink, Corry Kuijt, Gerard Oosterlaken, Gerard Rack

Vormgeving en verzorging productie:

Jennie Burgers, Geldersch Landschap & Kasteelen

Fotografie en illustraties:

Archief VKK, MAS architectuur Zutphen, Bernardine Beenackers-Heeren

Met dank aan de docenten uit Kranenburg en Vorden die het materiaal hebben getest en in de klankbordgroep waardevolle suggesties en verbeteringen hebben aangeleverd.

Contact

Wilt u (delen van) dit lespakket gebruiken of hebt u vragen over het pakket, neem dan contact op met H. Antonius van Paduakerk.

T (0575) 55 67 57 (secretariaat) of (0575) 55 64 88 (kerk)

I www.heiligenbeeldenmuseum.nl

Stichting Oude Gelderse Kerken

Postbus 7005

6801 HA Arnhem

T (026) 355 25 55

F (026) 445 20 80

E info@oudegeldersekerken.nl

I www.oudegeldersekerken.nl

Inhoudsopgave

1.	Project	4
2.	Doel	5
3.	Aansluiting bij het lesprogramma, kerndoelen en vaardigheden	5
4.	Algemene opzet	6
5.	Mogelijkheden voor verwerking	6
6.	Achtergrondinformatie	7
	6.1. Geschiedenis van de H. Antonius van Paduakerk	
	6.2. Indeling van het gebouw	
	6.3. Informatie over de kerk	
	6.4. Gebruik	
7.	Lesinvulling en antwoorden bij de werkbladen	11
	7.1 Informatie bij het materiaal voor groep 1-2. Op de Kranenburg staat een kerk	
	7.2 Informatie bij het werkblad voor groep 3-4. De kerk een bijzonder gebouw	
	7.2.1 Inleiding op school	
	7.2.2 Les op locatie	
	7.2.3 Verwerking en afsluiting	
	7.3 Informatie bij de werkbladen voor groep 5-6. De kerk binnenstebuiten	
	7.3.1 Inleiding op school	
	7.3.2 Les op locatie	
	7.3.3 Verwerking en afsluiting	
	7.4 Informatie bij het werkblad voor groep 7-8. Cuypers en de kerk op de Kranenburg	
	7.4.1 Inleiding op school	
	7.4.2 Les op locatie	
	7.4.3 Verwerking en afsluiting	

Bijlage: lesbrieven van het project 'H. Antonius van Paduakerk op de Kranenburg'

1 Project

Opdrachtgever en onderwerp

Dit educatieve project is ontwikkeld in opdracht van de Stichting Oude Gelderse Kerken (SOGK) in samenwerking met de Stichting Vrienden van de Kerk op de Kranenburg (VKK) en Geldersch Landschap & Kasteelen. Het doel is kinderen te laten kennismaken met cultureel erfgoed in het algemeen en met kerken in het bijzonder. De SOGK beoogt met dit project tevens meer aandacht te krijgen voor het werk van haar stichting.

De SOGK is eigenaar van tien monumentale kerken, drie kerktorens, een kapel en een synagoge in de provincie Gelderland. De stichting zet zich in voor het behoud van religieuze monumenten. Dit doet zij onder andere door inwoners van Gelderland te interesseren voor religieus erfgoed, bijvoorbeeld door middel van het kwartaalblad Venster en een informatieve website. Ook ontwikkelt de SOGK educatieve programma's voor basisscholen om jonge mensen te laten kennismaken met oude kerken en hun schoonheid. Daarnaast biedt de SOGK kerkbesturen in Gelderland de helpende hand bij restauratie en onderhoud. In bijzondere gevallen neemt de SOGK religieuze eigendommen over.

De stichting, die in 1974 is opgericht, is onverminderd actief en nauw betrokken bij alle ontwikkelingen op het gebied van religieus erfgoed in de provincie, en haar inzet en bijdrage worden breed gewaardeerd. In het jaar van het veertigjarig jubileum van de SOGK (2014) is dit lesmateriaal over de H. Antonius van Paduakerk in Kranenburg (Vorden) verschenen. Deze kerk, die werd ontworpen door architect Pierre Cuypers, kwam in 2009 in bezit van de SOGK. In de kerk exploiteert de Stichting Vrienden van de Kerk op de Kranenburg sinds 2000 het Heiligenbeeldenmuseum.

Doelgroep

Het lesmateriaal is bestemd voor leerlingen van basisscholen in Kranenburg en Vorden en omgeving. Er is materiaal in een doorlopende leerlijn voor vier niveaus van de basisschool (groep 1-2, groep 3-4, groep 5-6 en groep 7-8). De leerlingen gaan daarmee op school en in de kerk aan het werk.

Werkbladen voor de leerlingen ontvangt u wanneer u het project gaat uitvoeren. Digitaal is ook materiaal beschikbaar.

Overzicht van het materiaal

- werkbladen op papier:
 - handleiding voor groep 1-2 met fotoblad
 - werkbladen leerlingen
 - o groep 3-4 werkblad in de kerk
 - o groep 5-6 werkblad op school
 - o groep 5-6 werkblad in de kerk
 - o groep 7-8 werkblad op school
 - o groep 7-8 werkblad in de kerk
- handleiding voor de leerkracht, op papier en digitaal
- digibordtool.

Op www.heiligenbeeldenmuseum.nl/digibordtool vindt u alle werkbladen digitaal; deze zijn te downloaden en te gebruiken op het digitale schoolbord. Verder kunt u de digibordtool gebruiken om uw les te verrijken met aanvullend beeldmateriaal, filmpjes, verhalen en meer.

Per niveau is er materiaal (werkbladen of lessuggesties) voor:

- een inleiding of les in de klas
- een les op locatie
- een verwerking op school.

Contact

H. Antonius van Paduakerk
Ruurloseweg 101
7251 LD Kranenburg/Vorden
T secretariaat (0575) 55 67 57 of kerk (0575) 55 64 88
I www.heiligenbeeldenmuseum.nl

2 Doel

De kinderen maken kennis met de kerk op de Kranenburg en zijn geschiedenis en komen zodoende in aanraking met een belangrijk voorbeeld van cultureel erfgoed. Zij leren hierdoor het belang van cultureel erfgoed in brede zin enigszins inzien.

Naast dit algemene doel zijn er per niveau specifieke leer- en ervaringsdoelen. Deze worden genoemd in hoofdstuk 3 (algemeen) en hoofdstuk 7 (specifiek).

3 Aansluiting bij het lesprogramma, kerndoelen en vaardigheden

Aansluiting bij het lesprogramma

De lessen staan los van methoden en zijn flexibel in te passen in het lesprogramma

- binnen projecten in het kader van cultuuronderwijs of omgevingseducatie
 - binnen het project 'Kerkenpad' dat reeds in Vorden en omgeving gebruikt wordt
 - bij diverse vakken, zoals zaakvakken (geschiedenis), beeldende vakken, godsdienst en maatschappijleer, maar ook bij andere vakken zoals techniek en Nederlands.
- De leerkracht bekijkt op welk moment het materiaal goed past in het lesprogramma.

Aansluiting bij kerndoelen

- Het materiaal sluit zeer goed aan bij kerndoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.
- Verder komen enkele kenmerkende aspecten van diverse tijdvakken aan de orde (kerndoel 52): Tijd van ontdekkers en hervormers 1500-1600 (de Opstand, de Reformatie en de splitsing in de christelijke kerk*) en: Tijd van burgers en stoommachines 1800-1900 (opkomst van emancipatiebewegingen).

* Dit onderwerp staat niet expliciet vermeld bij de kenmerkende aspecten voor het basisonderwijs, maar komt in veel methoden wel aan de orde.

Aansluiting bij vaardigheden

Diverse algemene vaardigheden worden getraind. Aan de orde komen onder andere:

- het verwerven en verwerken van informatie
- zorg voor en waardering van de leefomgeving.

4 Algemene opzet

Er zijn lessen voor op school en in de kerk. In de kerk is een gastheer of gastvrouw aanwezig. De leerkracht kan aan de hand van de handleiding zelf deze lessen verzorgen.

Het onderwerp en de invalshoek van de lessen zijn per niveau verschillend. Voor groep 1-2 en groep 3-4 is er een algemene kennismaking met de kerk. Groep 5-6 verdiept zich in diverse facetten van het kerkgebouw. Groep 7-8 leert meer over de bouwstijl van deze kerk, de neogotiek en architect Pierre Cuypers. Enkele kenmerkende elementen van de neogotiek komen in groep 3-4 en groep 5-6 al aan de orde, zonder als zodanig benoemd te worden.

Voor alle groepen zijn er suggesties voor verwerkingslessen en worden mogelijkheden gegeven om het project uit te breiden. Daarmee is materiaal voorhanden om een aantal lessen met het project bezig te zijn. Bijvoorbeeld gedurende drie weken één keer in de week.

Het is mooi wanneer in de loop van de jaren alle werkbladen aan de orde komen, maar dat zal niet altijd lukken en dat is ook niet noodzakelijk. De inhoud van de werkbladen van de verschillende niveaus sluit op elkaar aan, maar staat per niveau op zichzelf. De werkbladen kunnen dus per niveau separaat gebruikt worden. Alle werkbladen zijn te vinden achter in deze handleiding.

De inhoud van de werkbladen wijkt enigszins af van de eerdere SOGK-projecten in deze serie. Er wordt minder aandacht besteed aan de inrichting van kerken en de verschillen tussen katholieke en protestantse kerken dan in de projecten in Leur en Groenlo.

De specifieke kenmerken van deze kerk (katholiek, neogotiek, Cuypers) vragen zoveel aandacht dat voor deze algemenere onderwerpen geen ruimte overblijft. Bovendien komt het aan de orde in 'Kerkenpad', een project dat door de deelnemende scholen in diverse kerken wordt uitgevoerd.

5 Mogelijkheden voor verwerking

Per niveau worden enkele mogelijkheden gegeven om de informatie die het bezoek aan de kerk heeft opgeleverd, vast te leggen en creatief te verwerken. Er zijn natuurlijk legio *algemene mogelijkheden*: het maken van tekeningen en gedichten, het bouwen van een kerk met verschillende materialen, het maken van een fotoreportage en powerpointpresentatie, het inrichten van een tentoonstelling, enz. Denk ook aan zoekopdrachten (op internet) waarbij bepaalde onderwerpen worden uitgewerkt. Hier volgen nog enkele specifieke opties.

Wat vertelt het haantje van de toren?

Wat heeft de muur, het haantje van de toren of een ander element van het gebouw of een interieurstuk te vertellen?

Dit is een manier om leerlingen vanuit een bepaalde optiek te laten verwoorden wat ze geleerd hebben over de bouw van de kerk, de architect, de stichters, het veranderende gebruik, enz.

Hoe klinkt een lied in de kerk?

De leerlingen zingen een lied, liefst een lied met een behoorlijke lengte, eerst in de klas. Bij het bezoek aan de kerk zingen ze het ook. Maakt dat verschil? Ja? Wat voor verschil? Hoe zou dat komen?

U kunt hierbij aandacht schenken aan het feit dat een goede akoestiek voor een kerk belangrijk was. De stem van de priester moest (zonder versterkende apparatuur) zo goed mogelijk

hoorbaar zijn en gezangen moesten mooi klinken.

Heiligen

Kies een of meer heiligen. Welk verhaal hoort daarbij? Beeld dat verhaal uit.

Welke attributen horen erbij? Beeld de heilige af met die attributen.

(Zie ook 7.3.1 opdracht 8.)

6 Achtergrondinformatie

Hier volgt eerst algemene achtergrondinformatie over de kerk, daarna specifieke informatie die bij de verschillende niveaus hoort.

6.1 Geschiedenis van de H. Antonius van Paduakerk

De kerk is sinds 2009 in bezit van de SOGK. Vanaf 2000 is het Heiligenbeeldenmuseum erin gevestigd.

De kerk is gewijd in 1867. De bouw heeft meer dan tien jaar geduurd.

Drie belangrijke factoren in het kader van de bouwgeschiedenis zijn:

1. Het feit dat er voor katholieken, na eeuwen van onderdrukking en achterstelling, weer ruimte was om eigen kerken te bouwen.
2. De bereidheid van drie leden van de familie Van Dorth tot Medler om financieel bij te dragen aan de bouw van de kerk.
3. Het feit dat een architect gevraagd is, Pierre Cuypers, die later grote bekendheid zou krijgen.

Ad 1. Positie van de katholieken

Dit onderwerp komt in de reguliere lesstof slechts zijdelings ter sprake, maar is essentieel voor de kerk op de Kranenburg.

Gedurende de middeleeuwen werd ons land gekerstend en werd iedereen katholiek. Er werden kleine, maar ook steeds meer grote kerken gebouwd. Mensen gingen ernaartoe voor diensten, om even te bidden, maar ook om elkaar te ontmoeten. Kerken uit de late middeleeuwen zijn over het algemeen gotische kerken (zie ad 3).

Grote veranderingen op religieus gebied vonden plaats in de zestiende eeuw. Ze vielen samen met de Opstand: de strijd tegen Spanje om zelfstandigheid van het gebied dat later de Republiek genoemd is.

In diezelfde tijd ontstonden andere godsdiensten, onder meer vanwege kritiek van diverse aard op de katholieke kerk. Deze 'protestanten' splitsten zich af van de bestaande (katholieke) kerk. Dit proces wordt Reformatie genoemd.

De protestanten kregen het vanaf ± 1600 voor het zeggen, ook op bestuurlijk niveau. De katholieke godsdienst werd verboden. Later versoepelde die houding, maar katholieken mochten hun godsdienst niet in het openbaar belijden en hielden hun diensten daarom in schuilkerken. Door de invloed van de Franse Revolutie (vrijheid, gelijkheid, broederschap) kwam er rond 1800 verandering in deze situatie en kregen de katholieken langzamerhand meer ruimte. Halverwege de negentiende werden twee belangrijke zaken vastgelegd. In 1848 kwam er, met de nieuwe grondwet, vrijheid van godsdienst. Vijf jaar later (in 1853)

ontstonden bisdommen, dekenaten en parochies. Vanaf die tijd konden weer kerken gebouwd worden en daar werd goed gebruik van gemaakt, ook in Kranenburg. Onder bepaalde voorwaarden gaf het Rijk subsidie voor kerkenbouw.

Ad 2. Familie Van Dorth tot Medler

De familie Van Dorth tot Medler was katholiek en steunde de katholieken al in de tijd van de schuilkerken. Rond 1685 boden ze bijvoorbeeld een tijd lang onderdak aan katholieke geestelijken, die de zielzorg in de omgeving verzorgden.

Toen de baron dat niet meer kon bekostigen, werd het gebied geholpen door een protestant, Herman Franckenmeulen. Hij stelde onder andere een schuurkerk bij zijn boerderij ter beschikking van de gelovigen. Hij woonde op boerderij De Kranenburg, later Het Elshof, aan de Bergkappeweg in Vorden.

In 1834 verrees een kleine, stenen kerk in Kranenburg: de Sint-Antoniuskampskerk. Deels gefinancierd door een rijkssubsidie, maar ook door de familie Van Dorth tot Medler. Drie leden van die familie – Theodoor, Judith en Josephine – vonden dat er een grote kerk moest komen. Zij zetten zich in voor de bouw van de kerk die er nu nog staat. Ze gaven royaal en Theodoor zou zich ook intensief met het toezicht op de bouw gaan bemoeien. Door toeval kenden ze de jonge architect Pierre Cuypers en hem werd gevraagd de kerk te ontwerpen. De samenwerking beviel kennelijk goed, want Cuypers kreeg veel meer opdrachten in Kranenburg, onder andere een grafkapel op de begraafplaats, een schoolgebouw en een schoolmeesterswoning. De huidige Cuyperswandeling leidt langs al deze monumenten.

Ad 3. Pierre Cuypers (1827-1921)

Pierre Cuypers kreeg een goede opleiding en had contact met belangrijke architecten zoals de beroemde Viollet-le-Duc, die in Frankrijk veel middeleeuwse kerken restaureerde. Ook Cuypers restaureerde kerken, waaronder de Munsterkerk in Roermond, zijn woonplaats. Hij ontwierp zeer veel (tussen de zeventig en honderd) rooms-katholieke kerken. Die van Kranenburg is een van de eerste.

Cuypers leidde, samen met anderen, ook werkplaatsen waar religieuze kunst werd gemaakt zoals altaren, beelden, banken en ramen. Zijn roem groeide snel en hij werd gevraagd prestigieuze gebouwen te ontwerpen, waaronder het Centraal Station en het Rijksmuseum in Amsterdam.

Net als Viollet-le-Duc had Cuypers grote waardering voor de gotische bouwkunst van de late middeleeuwen en in zijn ontwerpen is dat goed te zien. De hoofdlijnen zijn verticaal: hoge, spitse torens, hoge muren, hoge daken, hoge, smalle ramen en spitse vormen. Op allerlei manieren wordt de hoogte geaccentueerd. Deze stijl heet neogotiek (neo = nieuw).

In de neogotiek wordt gebruik gemaakt van versieringen in de stenen, in de ramen en op de ribben van de gewelven. Het bouwen van gewelven was een techniek die in de tijd van Cuypers niet meer werd gebruikt. Hierbij wordt gebruik gemaakt van houten steunen (formelen). Cuypers heeft dit opnieuw geïntroduceerd.

Het verhaal gaat dat de arbeiders die aan de kerk op de Kranenburg werkten, deze bouwwijze niet vertrouwden en maakten dat ze weg kwamen toen de formelen verwijderd werden. De constructie bleek echter solide te zijn.

Meer informatie:

- www.cuypershuisroermond.nl/collectie.html
- www.heiligenbeeldenmuseum.nl/6-pierre-cuypers
- B. Hartelman, F. Niemeijer, *Cuypers op de Kranenburg. De basis voor een kerkdorp*, Vorden 2007
- I. Montijn, *Pierre Cuypers 1827-1921. Schoonheid als hartstocht*, Roermond 2007

6.2 Indeling van het gebouw

Traditionele katholieke kerken hebben dezelfde opbouw: toren, schip en koor.

De *toren* staat bij veel oude kerken aan de westkant van de kerk. Dat heeft te maken met het gegeven dat het koor vaak gericht was op het oosten (zie hieronder). Als gevolg daarvan was de westkant een logische plaats voor de toren.

Kerktorens zijn belangrijk voor de gemeenschap; ze waren vroeger altijd (en zijn vaak nog) eigendom van de gemeente. Torens hadden en hebben verschillende functies die vaak los staan van de religieuze functie:

- Wachtoren, de toren functioneerde als uitkijkpost.
- Luiklokken waren belangrijk om de dagindeling aan te geven, toen er nog geen klokken en horloges waren. De klokken riepen op vaste tijden op tot gebed. Later kwamen er uurwerken op de torens.
- Alarm. De klokken werden geluid bij dreigend gevaar zoals brand of overstroming.
- Oriëntatie. Kerktorens zijn verschillend en geven daardoor een karakteristiek uiterlijk aan het silhouet van een plaats. Zodoende zijn plaatsen dikwijls te herkennen aan de toren(s).
- Op de toren staat vaak een windwijzer. De windwijzer heeft hier de vorm van een haantje, een veelgebruikt symbool op torens. Het staat in het volksgeloof onder andere voor waakzaamheid en vruchtbaarheid. De haan staat op de toren als verdediger: hij keert zich naar de aanstormende winden, die de boze machten verbeelden. Ook in de christelijke symboliek komt de haan veel voor, onder andere als zinnebeeld van Christus, de overwinnaar van de macht van de duisternis en de boze geesten.

Het gedeelte waar katholieke gelovigen de dienst bijwonen, wordt het *schip* genoemd. Dit is het middengedeelte van het gebouw met de banken.

Het dwarsschip is het gedeelte van het schip dat tegen het koor aan ligt. Het is gewoonlijk breder dan het schip, daardoor krijgt de kerk een kruisvorm. Dat is in Kranenburg niet het geval, maar door de hoogteverschillen heeft de kerk van buiten af gezien wel een herkenbare kruisvorm.

De viering ligt op het punt waar de middellijnen van het schip en het dwarsschip elkaar snijden. Bij deze kerk is op het dak een kleine vieringtoren aanwezig.

Het deel waar katholieke priesters de erediensten uitvoeren, heet het *koor*. Het koor is het belangrijkste deel van een katholieke kerk en gewoonlijk op het oosten gericht: de plek waar aan het begin van de zomer de zon opgaat. Het oosten is identiek aan de Verlosser: uit het oosten komt voor de mens de redding en het heil.

Het koor is vaak het mooiste gedeelte van een kerk met veel licht, prachtige meubels, kostbare voorwerpen, beelden en gewelfschilderingen. Belangrijke elementen zijn het altaar, de gewijde tafel die centraal staat bij het opdragen van de heilige mis, en het tabernakel: een prachtig kastje waarin het Allerheiligste (de geconsacreerde hosties) bewaard wordt.

6.3 Informatie over de kerk

Stensoorten

Zoals de meeste kerken is ook de H. Antonius van Paduakerk opgebouwd uit *baksteen*, afkomstig van steenfabrieken langs de Boven-Rijn.

Uit Bentheim, net over de grens bij Oldenzaal, kwam de *zandsteen* voor de ornamenten en de bogen om deuren en vensters. Deze steen is goed te bewerken. Oorspronkelijk is hier mergel uit Limburg voor gebruikt, de zandsteen is bij de restauratie gebruikt. In het werkblad wordt alleen de zandsteen genoemd.

Leisteen en hardsteen zijn afkomstig uit het Belgische Maasgebied. Van leisteen zijn dunne platen gehakt die gebruikt werden als dakpannen. Hardsteen is gebruikt voor de stoep, de treden bij de hoofdingang en de vloer van de kerk en de gang.

De bouwmaterialen zijn tot Zutphen over het water vervoerd. Dat gaf veel problemen. In de strenge winters had men last van ijsgang en in de droge zomers was de waterstand te laag om te varen. Theodoor van Dorth tot Medler heeft zich intensief bemoeid met het transport en de bouw. Hij was zeer kritisch en niet makkelijk. Ook Cuypers hield de vinger aan de pols bij de bouw en hij was ook een lastige man. Dat leverde de nodige vertraging op.

Alles bij elkaar duurde de bouw lang. De eerste tekening is van 1855; de inwijding vond plaats in 1867.

Op de 'koorzolder' (= waar het orgel staat) zijn nog de oorspronkelijke gewelven te zien. In de kerk zijn de gewelven gepleisterd bij de restauraties rond 1965. Het was te kostbaar om ze in hun oorspronkelijke staat te herstellen.

Inrichting

De kerk is ingericht als katholieke kerk. Het koor met het altaar vormt het religieuze centrum voor de erediensten.

Het schip met de banken is bestemd voor de gelovigen. Aan weerszijden van de kerk zijn biechtstoelen; deze zijn als het ware tegen de kerk aan gebouwd. Achter in de kerk bevindt zich de 'koorzolder' met een orgel. Hier is ook ruimte voor een zangkoor.

In de jaren zestig van de vorige eeuw is de inrichting gewijzigd: de communiebanken zijn verwijderd evenals de preekstoel, de kruiswegstaties, zijaltaren en veel beelden. Dit had te maken met veranderingen in de katholieke kerk. Ook kwam er een altaar bij: voortaan zou de priester frontaal voor de gelovigen staan bij het opdragen van de heilige mis in plaats van met de rug naar hen toe.

Dat alles maakte de kerk soberder. De rijke versiering van de kerk is echter nog goed te zien aan de kleurige glas-in-loodramen en de decoraties van de gewelfribben.

Het is tegenwoordig lastig de oorspronkelijke inrichting van de kerk te onderscheiden van de inrichting van het museum; in de werkbladen wordt dat echter wel geprobeerd.

6.4 Gebruik

De kerk bood ruimte aan gelovigen uit de wijde omgeving. Ze kwamen uit Vorden, maar ook uit onder meer Linde, Mossel en Delden. Spoedig kwamen er echter steeds meer parochies: Ruurlo in 1867, Vierakker in 1870, Lochem in 1887. Veel later, in 1963, werd een nieuwe katholieke kerk gebouwd in Vorden: de Christus-Koningkerk. In deze plaats woonden de meeste katholieken.

In diezelfde tijd, de jaren zestig van de vorige eeuw, begon de ontkerkelijking. Het aantal gelovigen dat de kerk op de Kranenburg bezocht, werd kleiner en het onderhoud van twee kerken werd voor de parochie te duur. Daarom werd de kerk in 1998 voor erediensten gesloten.

Een groep van betrokken mensen zocht naar een andere en geschikte bestemming voor het gebouw, dat sinds 1976 ook de status van rijksmonument had. Er is een toepasselijke bestemming gevonden: sinds 2000 wordt de kerk gebruikt als museum voor heiligenbeelden.

7 Lesinvulling en antwoorden bij de werkbladen

7.1 Informatie bij het materiaal voor groep 1-2. Op de Kranenburg staat een kerk

Voor groep 1-2 bestaat het materiaal uit:

- een handleiding op papier
- een blad met foto's op papier
- een setje digitale foto's.

Er is geen werkblad voor leerlingen.

Het gaat bij dit project om een eerste kennismaking met de kerk.

Lesinhoud

De leerlingen maken kennis met het gebouw.

Ze vergelijken de kerk met andere gebouwen.

Ze bekijken enkele elementen in de kerk en letten op kleuren, materialen en afmetingen.

Ze zien oude en nieuwe dingen in de kerk.

Leerdoelen

De leerling weet

- hoe een (oude) kerk eruitziet
- met welk doel een kerk gebouwd is.

Er is een *inleiding in de klas* waarbij het bezoek aan de kerk wordt voorbereid. De digitale foto's worden hierbij gebruikt.

Het *bezoek aan de kerk* heeft een gezamenlijk begin en wordt samen afgesloten.

Er worden groepen van maximaal twintig kinderen ontvangen. Voor de opdrachten worden ze in groepjes van ongeveer vier leerlingen verdeeld met per groepje een begeleider. Elke begeleider krijgt, liefst een dag van tevoren, de handleiding en het fotoblad (op papier).

Voor de *verwerking in de klas* worden in de handleiding enkele mogelijkheden gegeven.

7.2 Informatie bij het werkblad voor groep 3-4. De kerk een bijzonder gebouw

Voor groep 3-4 is één werkblad beschikbaar. Het is bedoeld om te gebruiken bij het bezoek aan de kerk. Wat onderwerp betreft, past het werkblad bijvoorbeeld bij een project over bouwen. Het kan met een *inleiding vooraf*, maar ook op zichzelf gebruikt worden. Uiteraard hoeven jonge kinderen niet allerlei specifieke zaken te leren over kerken; het gaat bij het bezoek aan de kerk vooral om kijken en 'ervaren'.

Lesinhoud

Waarneming van de kerk, zowel binnen als buiten.

Buiten wordt onder andere gelet op vormen, kleuren en materialen. Uiteraard komt ook de toren met het haantje aan de orde.

Binnen bekijken de leerlingen diverse elementen zoals ramen, pilaren en enkele aansprekende afbeeldingen.

Zowel binnen als buiten komen kenmerkende versieringen aan de orde: de muizentandrand en het roosvenster.

Leerdoelen

De leerling

- weet dat een kerk een bijzonder gebouw is
- weet hoe een oude kerk er ongeveer uitziet
- kan enkele kenmerkende zaken herkennen.

7.2.1 Inleiding op school

Wanneer het werkblad wordt gebruikt in combinatie met een project over bouwen, kunnen zaken benadrukt worden die aan de orde komen in dat project. Denk aan kleur, vorm, materiaalgebruik, constructie, versieringen, enz.

Er zijn verschillende mogelijkheden om de kinderen op een bezoek aan de kerk voor te bereiden, ongeacht of het wel of niet gecombineerd wordt met een project.

1. Inleiding
2. Tekening

Ad 1. Inleiding

- Een woordspil: waar denk je aan bij het woord kerk?
- Laat de kinderen een tekening maken van een kerk (zonder voorbeeld).
- Laat een of meer afbeeldingen van kerken zien.

Naar aanleiding hiervan volgt een klassengesprek.

Ben je wel eens in een kerk geweest? Wat weet je daarvan te vertellen?

Hoe ziet een kerk eruit? Van welke materialen is het gebouw gemaakt? Hoe zit het in elkaar?

Zijn er versieringen?

Hoe groot is een kerk? Vergeleken met je huis? Vergeleken met de school?

Wat gebeurt er in een kerk? In sommige kerken gebeuren tegenwoordig andere dingen.

Waarom?

Hierbij kunnen de volgende zaken ter sprake komen.

Kerken hebben te maken met godsdienst.

Het zijn meestal grote gebouwen. Vergelijk de afmeting met een woonhuis, een klas, de school, enz.

Veel kerken hebben een toren.

Gebruikte materialen zijn over het algemeen: steen, baksteen, hout, glas.

Mensen komen in een kerk bij elkaar om te bidden en voor de (ere)dienst. Er zijn ook kerken die inmiddels voor iets anders gebruikt worden: gezondheidscentrum, tentoonstellingen, concerten, enz.

Ad 2. Tekening

Op het werkblad is ruimte voor een tekening van de kerk. Laat op het digibord een foto van de kerk zien. Bespreek samen vormen en kleuren. De kinderen tekenen en kleuren de kerk.

De kleuren zijn soms lastig te benoemen, zoek samen naar goede oplossingen.

7.2.2 Les op locatie

Vorbereiding bezoek aan de kerk

U vertelt de leerlingen dat ze naar een kerk in de buurt gaan. Wijs hen op de gedragsregels: in een kerk gedraag je je rustig, je gaat er niet schreeuwen en rennen.

In de kerk zijn enkele grote kruisbeelden aanwezig. U kunt de leerlingen daarop voorbereiden.

U organiseert het vervoer. Het is praktisch als u de klas in groepjes verdeelt. Regel per groepje een begeleider. Iedere begeleider krijgt, liefst een dag van tevoren, een werkblad en een kopie van dit hoofdstuk 7.2.2.

U bekijkt het werkblad van tevoren en leest de begeleidende tekst door. U neemt voor iedere leerling de volgende zaken mee:

- het werkblad
- potloden en/of pennen en kleurpotloden

Schrijfbordjes zijn in de kerk aanwezig.

Bezoek aan de kerk

U wordt met de groep ontvangen bij de kerk. De groepjes kunnen de vragen eventueel in een andere volgorde maken. Een groep kan buiten beginnen en een groep binnen: de vragen 1 t/m 6 worden buiten gemaakt, de vragen 7 t/m 10 binnen.

In groep 3-4 is een enorm verschil in leesvaardigheid. Sommige kinderen zullen enige hulp nodig hebben bij het lezen.

Gezamenlijke inleiding buiten

U herhaalt enkele zaken die op school besproken zijn en bekijkt samen met de kinderen globaal de kerk aan de buitenkant. Wat is er te zien? Enkele mogelijkheden:

- De kerk is een rechthoekig gebouw van steen met een toren.
- De toren is hoog, de rest van de kerk is lager, maar toch nog heel hoog. Vergelijk eventueel de afmetingen van de kerk met een ander gebouw, de school, een woonhuis, een kasteel.
- Kerk en toren hebben een dak.
- In de toren hangen klokken (luiklokken) en aan de buitenkant is op de torenspits een klok/uurwerk te zien.
- De ramen zijn zeer verschillend van vorm en afmeting.

Vragen op het werkblad

1. kleuren

U bekijkt en bespreekt samen met de kinderen de kleuren van de kerk.

Als deze opdracht op school al is gemaakt, worden de resultaten vergeleken.

Anders maken de leerlingen hier een schetstekening en geven (eventueel met een stipje) de kleuren aan. Dan kunnen ze dat op school afmaken.

2. vormen

U bekijkt en bespreekt samen met de kinderen de vormen van de kerk. Rechthoeken, driehoeken, vierkanten, ronde vormen, enz. Het is de bedoeling dat die vormen worden aangegeven en benoemd, de antwoorden hoeven niet te worden opgeschreven.

3. kerk van?

U bespreekt samen met de kinderen de materialen waarvan de kerk gemaakt is.

- Papier, plastic, leer en lego zijn niet gebruikt.
- De muren zijn van steen (baksteen).
- Zand is lastig: het zit in het cement waarmee de bakstenen zijn gemetseld.
- IJzer is onder andere te zien in de kruisen en andere elementen op het dak en de toren.
- Glas is gebruikt in de ramen.
- Hout is gebruikt voor de deuren en (niet zichtbaar) voor de balken onder het dak.

4. roos

Bekijk samen het roosvenster. De 'roos' heeft acht blaadjes.

Kunnen ze al zien welke kleuren erin zitten? (In vraag 10 komt dit venster nog een keer terug, dan zie je de kleuren beter.)

5. muis

Een dergelijke sierrand van baksteen heet officieel 'muizentand'.

Net als het roosvenster uit vraag 4 en 10 is het een kenmerkend element bij neogotische kerken, maar dat hoeven de leerlingen nog niet te weten natuurlijk.

Het gaat hier om een platte muizentand of bloktand. Bij de overhoekse muizentand steken de bakstenen onder een hoek van 45° uit, dan zijn de tanden spits van vorm. Wanneer de stenen niet onder een hoek van 45° liggen, spreekt men van een zaagtand. (bron: E.J. Haslinghuis en H. Janse, Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur en bouwhistorie, Leiden 2001)

6. toren

Boven op de toren staat een kruis met een haantje. De kinderen tekenen het haantje erbij.

7. binnen

Via de toegangsdeur in de toren loopt u met de groep naar binnen. In het torenportaal kunnen de kinderen even rondkijken.

Het ronde luik op de afbeelding is zichtbaar in het plafond. Als er een (lui)klok naar boven of beneden gehesen moet worden, gaat dat via dit luik.

U gaat vervolgens de kerk in. Geef even ruimte om te wennen. Wat zie je? Wat hoor je? Hoe ruikt het hier?

8. rondje door de kerk

Samen worden de zaken van de foto's opgezocht. U loopt met de kinderen dan een ronde door de kerk.

Hieronder staat enige informatie. U beoordeelt wat interessant is om te vertellen voor uw groepje. Geef hen vooral ruimte om zelf te kijken en opmerkingen te maken.

De gevonden zaken worden afgevinkt.

U begint in het torenportaal.

1. Trapje naar het orgel (in portaal).
2. Loop de kerk in. Ongeveer voorbij de banken zie je deze versiering boven de deuren van de biechtstoelen links en rechts.
3. Ongeveer op dezelfde plaats zie je ook deze versierde gewelven.
4. In het midden van de kerk zie je deze versiering (vier keer) boven de pilaren. De versiering is een gestileerd plantenmotief.
5. Dit roosvenster in glas-in-lood met een afbeelding van Christus in het midden zie je boven de biechtstoel aan de noordkant. Aan de zuidkant een vergelijkbaar venster met Maria. Zie ook vraag 10.
6. Dit is een afbeelding op het altaar: Abraham betaalt belasting aan koning Melchisedek. Links daarvan: Abraham die op het punt staat zijn zoon Izaak te offeren. Rechts daarvan: De offers van Kaïn en Abel; het offer van Abel (links) wordt aanvaard, te zien aan de opgaande rook.
7. Rechts in het koor zie je dit grote glas-in-loodraam. Goed herkenbaar is de voorstelling van de aanbidding van Jezus door de koningen (boven). Daaronder twee heiligen (bisschop Martinus van Tours en Theodorus).

8. Glas-in-loodraam met gestileerde bloemmotieven in het schip van de kerk. De ramen in het schip zijn links en rechts hetzelfde; het effect kan verschillend zijn vanwege de andere lichtinval. De decoratie boven in de ramen bevat drie, vier, vijf of zes rondjes.
9. Reliëf bij de orgelgalerij achter in de kerk. Het zijn afbeeldingen uit het leven van de heilige Sint Caecilia, patrones van de kerkelijke muziek.
10. Familiewapen van de familie Van Dorth. Zij namen het initiatief tot de bouw van de kerk en betaalden een groot deel.

9. sterk

Invullen: pilaar.

Er zijn zes pilaren. Ze zorgen ervoor dat het gebouw overeind blijft staan. Ze 'dragen' het gebouw.

10. roos

Bekijk samen het roosvenster. Welke kleuren en vormen zie je?

De vakken zijn identiek ingevuld met kleurige motieven. In het midden staat een afbeelding van Maria. Nu je dit raam van binnen uit bekijkt, zie je de kleuren veel beter dan van buiten af (vraag 4).

De kinderen proberen ook een roosvenster te tekenen. Het raam is ingedeeld in gelijke vakken. De tekening kan op school worden afgemaakt.

7.2.3 Verwerking en afsluiting

U kunt op school de tekening van het roosvenster in vraag 10 verder laten uitwerken. U kunt natuurlijk ook activiteiten bedenken naar aanleiding van andere zaken die de kinderen gezien hebben. Diverse ideeën vindt u in hoofdstuk 5.

U sluit de lessen af met een klassengesprek naar aanleiding van de titel: Waarom is de kerk een bijzonder gebouw?

7.3 Informatie bij de werkbladen voor groep 5-6. De kerk binnenstebuiten

Er zijn twee werkbladen. Het werkblad op school is een voorbereiding op het werkblad in de kerk. Er is ook digitaal materiaal beschikbaar.

Aan de orde komen onder andere de steensoorten die gebruikt zijn voor de bouw van de kerk, de indeling van de kerk en de heiligen die er vereerd worden. Verder is er aandacht voor de familie die ervoor zorgde dat de kerk gebouwd werd.

Lesinhoud

Steensoorten: baksteen, zandsteen, hardsteen, leisteen

Indeling: toren, schip en koor

Geschiedenis van de kerk

Versieringen in de kerk

Heiligen

Inrichting (summier) van de kerk

Leerdoelen

De leerling

- kent en herkent de steensoorten waarmee de kerk gebouwd is
- kent de termen toren, schip en koor
- weet wat heiligen zijn en kent enkele specifieke heiligen
- heeft enige kennis van de geschiedenis van de kerk
- maakt kennis met enkele inrichtingselementen
- weet waar de kerk vroeger voor gebruikt werd
- weet waar de kerk nu voor gebruikt wordt.

7.3.1 Les op school

Bekijk hoofdstuk 6 voor inhoudelijke informatie over deze kerk.

Zie ook: www.heiligenbeeldenmuseum.nl/digibordtool. Hier vindt u alle werkbladen digitaal; deze zijn te downloaden en te gebruiken op het digitale schoolbord. Verder kunt u de digibordtool gebruiken om uw les te verrijken met aanvullend beeldmateriaal, filmpjes, verhalen en meer.

Inleiding

Woordspin en/of klassengesprek waarin aan de orde komt:

- waar kinderen aan denken bij het woord 'kerk'
- wat kinderen weten van kerken
- wat ze ervan vinden.

Belangrijk is dat het kerkgebouw ter sprake komt, want dat komt in deze lessen aan bod.

Werkblad groep 5-6 op school

U bepaalt hoe u dit werkblad behandelt. Het kan gezamenlijk, maar ook individueel of in groepjes. In de twee laatste gevallen volgt een bespreking van de antwoorden.

1. Toren, koor, schip

Invullen op de tekening: toren links; koor rechts; schip midden.

Invullen op de foto: toren rechts, koor links, schip midden.

2. Plattegrond

Invullen: toren links, koor rechts, schip midden.

U kunt wijzen op het trapje in het torenportaal en de twee 'hokjes' aan weerszijden van de kerk voor de biechtstoelen.

In een biechtstoel kunnen gelovigen 'biechten'. In het ene hokje zit de priester, in het andere een gelovige. In de tussenwand bevindt zich een opening zodat ze met elkaar kunnen spreken. De gelovige vertelt de priester wat hij verkeerd gedaan heeft (zonden) en ontvangt dan vergeving. Hij/zij krijgt ook een opdracht, bijvoorbeeld het opzeggen van een bepaald gebed.

3. Geschiedenis

De kerk is gesticht door de familie Van Dorth tot Medler. Ze lieten zich afbeelden op een raam in het koor.

De kerk is een rijksmonument; sinds 2000 is het een museum.

Nr 1 = Josephine, met de rode mantel en het witte mutsje.

Nr 2 = Theodoor.

Nr 3 = Judith, met de blauwe mantel en het witte gezicht.

4. Stenen

Leerlingen zetten lijntjes tussen teksten en foto's.

Zandsteen: afbeelding linksonder.

Baksteen: afbeelding rechtsboven.

Hardsteen: afbeelding midden.

Leisteen: afbeelding rechtsonder.

Veel gewone huizen zijn gebouwd van baksteen.

De bouwmaterialen werden tot Zutphen vooral over water aangevoerd. Er waren problemen met de aanvoer door lage waterstanden in droge zomers en ijs in strenge winters. Gezegd wordt dat Theodoor van Dorth tot Medler zich intensief met de bouw bemoeide. Hij maakte zich regelmatig boos wanneer de aanvoer van materialen stokte.

5. Maria

Er zijn zeer veel afbeeldingen van Maria in deze kerk. Bijvoorbeeld vijf keer groot op de hoge ramen in het koor en een keer klein met het kindje Jezus op het raam met de schenkers van de kerk.

Als ze een rode mantel draagt, wordt ze afgebeeld als koningin, met een blauwe mantel als moeder. Op de ramen draagt ze steeds een blauwe mantel.

Wat weten de kinderen van Maria? Welke feesten kennen ze?

6. Versieringen

Er zijn veel versieringen of decoraties in de kerk te vinden. (Dat is een kenmerk van de neogotische bouwstijl, maar dat hoeven de leerlingen nog niet te weten.)

De foto's geven een indruk. Bekijk ze samen.

7. Heiligen

Deze kerk is genoemd naar Antonius van Padua.

Foto 1,3,5 = Antonius; 2 en 4 = Franciscus. In de handen van nr. 4 hoort een kruis en een boek.

Heiligen worden door katholieken vereerd omdat ze voorbeeldig leefden en soms wonderen verrichtten. Van de heiligen die in de middeleeuwen aanbeden werden, is vaak weinig bekend en datgene wat we weten, berust dikwijls op legenden. Maar interessant en wonderlijk zijn de verhalen zeker. Bij de beschrijvingen worden zowel feiten als verhalen vermeld.

Behalve Maria worden op het werkblad twee heiligen besproken die belangrijk zijn voor deze kerk: de patroonheilige Antonius van Padua en Franciscus van Assisi.

Franciscus stichtte de orde van de Franciscanen en naast de kerk staat een Franciscaner klooster dat verbouwd is tot groepshotel. Antonius was ook Franciscaan. Antonius en Franciscus lijken erg op elkaar; door de verschillende attributen kun je hen herkennen.

Beide heiligen leefden rond 1200. Franciscus werd in 1182 geboren in Assisi als zoon van een rijke handelaar. Hij leefde aanvankelijk heel verkwistend en extravagant. Nadat hij in een oorlog had gevochten en ziek naar huis terugkeerde, kwam er een omslag. Hij ging als bedelaar op pelgrimstocht naar Rome en begon een uiterst sober leven. Zijn vader ontferde hem. Franciscus stichtte een kloosterorde met sobere leefregels: de Orde van de Franciscanen. Bijzonder is zijn liefde voor de natuur, vooral voor dieren. Gezegd wordt dat hij preekte voor vissen en vogels en dat die aandachtig luisterden. Ook schijnt hij zelfs een wolf toegesproken te hebben. Hij overleed in 1226. Franciscus is de patroon van armen, blinden, kooplieden en milieubeschermers.

Antonius van Padua werd geboren in Lissabon in 1195 en wilde al vroeg monnik worden. Hij trad toe tot de Orde van de Franciscanen. Hij overleed in 1232 en werd dus niet oud. Vandaar dat hij als een jeugdige man wordt afgebeeld, zonder baard.

Tijdens zijn leven verrichtte hij veel wonderen.

Hij wordt wel aangeroepen door mensen die iets kwijt zijn, met de regels: 'Heilige Antonius, beste vriend, maak dat ik mijn vind.'

Er staan veel heiligenbeelden in dit gebouw vanwege de museumfunctie, dat leidt enerzijds af van het kerkgebouw zelf. Anderzijds is het een voordeel omdat van de heiligen die hier besproken worden, meerdere beelden kunnen worden bekeken.

Afsluiting: klassengesprek

Er volgt een klassengesprek over kerken. Waarom zijn kerken gebouwd? Waarvoor worden ze gebruikt? (Dat hoeft niet hetzelfde te zijn, want er zijn kerken die een andere bestemming hebben gekregen.)

Welke kerken staan in de buurt? Wat weten kinderen daarvan? Misschien zijn ze er gedoopt of hun ouders getrouwd. U kunt, samen met de leerlingen, gegevens van enkele kerken opzoeken. Bijvoorbeeld bouwjaar, interessante gegevens over het gebouw, wat er in de kerk gebeurt.

Uiteraard kunt u verband leggen met datgene wat de leerlingen gehad hebben in de geschiedenisles. Dat kan geschiedenis van Nederland zijn of van de omgeving.

7.3.2 Les op locatie

Vorbereiding bezoek aan de kerk

U vertelt de leerlingen dat ze naar een oude kerk in de buurt gaan kijken. Wijs hen op de gedragsregels: in een kerk gedraag je je rustig. Hier mag je niet schreeuwen en rennen. U kunt afbeeldingen laten zien van de kerk op de Kranenburg.

U organiseert het vervoer. Het is praktisch als u de klas in groepjes verdeelt. Regel per groepje een begeleider. Iedere begeleider krijgt, liefst een dag van tevoren, een werkblad en een kopie van dit hoofdstuk 7.3.2.

De groepjes kunnen de vragen eventueel in een andere volgorde maken. De vragen 1 t/m 5 worden buiten gemaakt, de vragen 6 t/m 8 binnen.

U bekijkt het werkblad van tevoren en leest de begeleidende tekst door. U neemt voor iedere leerling de volgende zaken mee:

- het werkblad
- potloden en/of pennen, eventueel kleurpotloden
- tekenpapier (opdracht 8).

Schrijfbordjes zijn in de kerk aanwezig.

Bezoek aan de kerk

U wordt met de groep ontvangen bij de kerk.

Samen met de kinderen kijkt u even rond. Wat zien de kinderen? Wat valt hen op? Neem de tijd om de kinderen te laten kijken en reageren.

Antwoorden 'Werkblad in de kerk'

1. Kerk buiten

De foto is genomen vanaf de toegangsweg. Dat is een goede plek om de ontbrekende stukjes op de foto invullen.

Het dak van het kleine torentje op de grote toren.

Het spitse torentje op het dak.

De kleine uitbouw van de zijbeuk (bestemd voor de biechtstoel.)

2. Indeling

Blijf op dezelfde plaats staan. Samen met de kinderen wijst u toren, schip en koor aan.

De toren is duidelijk; het koor is aan de andere kant van het gebouw; het schip is het midden-gedeelte.

3. Materialen

Bekijk samen de verschillende stenen. Voelen ze anders aan?

1. Zandsteen
2. Hardsteen
3. Leisteen
4. Baksteen

Baksteen zie je het meeste.

De mooiste steen is naar keuze.

Andere materialen zijn (gekleurd) glas, hout, metaal,

4. Vroeger

Het ornament op de top van het dak, de zogenaamde 'kruisbloem', ontbreekt. Het was van zandsteen, een kwetsbare steensoort en is daarom verdwenen.

5. Gebruik

De zin die niet klopt: 's Zondags is hier een mis (dienst).

6. Kerk binnen

U gaat naar binnen. Eerst kom je in het portaal, kijk daar even samen rond.

Daarna de kerk in. Laat de kinderen even wennen, dan maken ze de opdracht. De antwoorden zijn persoonlijk en dus verschillend.

7. Plattegrond

1. koor van de kerk (links op plattegrond)
2. biechtstoel in de uitbouw (2x); de deurtjes kunnen open staan in verband met een beeldtentoonstelling
3. altaar in het koor
4. raam boven een van de zijramen (zowel links als rechts)
5. banken in het schip
6. gewelf koor en midden kerk
7. drieluik achter in de kerk
8. familiewapens onder drieluik, dus ook achter in de kerk.

8. Heiligen

Maria is afgebeeld op ramen: een roosvenster en op de ramen in het koor. En er zijn diverse beelden, dat is afhankelijk van de expositie. Het aantal kan dus verschillend zijn.

Haar mantel is rood of blauw.

Antonius van Padua herkennen ze aan het kindje Jezus en een witte lelie.

Franciscus aan een kruis en een boek.

Van beide heiligen zijn meerdere beelden te vinden.

9. Versieren

Er is een ruime keuze aan versieringen zowel binnen als buiten. De leerlingen hebben daar foto's van bekeken (opdracht 6 werkblad op school).

Ze kunnen kiezen voor houtsnijwerk, glas-in-lood, schilderijen, enz. U kunt hen een toelichting vragen, waarom kies je dat?

Vervolgens maken ze er een (schets)tekening van die ze op school uitwerken.

10. Ten slotte

Over het algemeen mogen de kinderen in groepjes naar boven over het spannende trapje.

Dan kunnen ze alles nog een keer van bovenaf bekijken. Maak een afspraak met de gastheer of gastvrouw in verband met de begeleiding.

Misschien mogen de kinderen ook even in de sacristie. Daar hangt een portret van Josephine van Dorth tot Medler. De kerktoren zag er toen anders uit! (Er was nog geen uurwerk.)

Tijd over? Laat de kinderen uitrekenen hoeveel mensen er in de banken passen.

Hoeveel per bank? Hoeveel banken zijn er? Totaal dus ... mensen.

Vroeger stonden er meer banken, dus toen pasten er nog meer mensen in!

7.3.3 Verwerking en afsluiting

De tekeningen van versieringen kunnen worden uitgewerkt.

Er zijn verder diverse andere mogelijkheden om met het onderwerp bezig te zijn. Zie hiervoor hoofdstuk 5.

U sluit het project af met een klassengesprek waarbij de ervaringen van de kinderen centraal staan. Wat vonden de kinderen van de kerk? Wat viel hen op? Wat trok hun aandacht?

Waarom is de titel van de werkbladen: Oud en nieuw?

Kunnen ze de geschiedenis van de kerk verbinden met de geschiedenis uit hun boek?

U kunt ook terugkomen op zaken die aan de orde zijn geweest bij het klassengesprek aan het begin.

7.4 Informatie bij de werkbladen voor groep 7-8. Cuypers en de kerk op de Kranenburg

*Er zijn twee werkbladen voor de leerlingen; het werkblad op school is een voorbereiding op het werkblad in de kerk. Er is tevens digitaal materiaal beschikbaar.
In deze lessen staat de katholieke, neogotische kerk van de beroemde architect Cuypers centraal.*

Lesinhoud

Geschiedenis van de kerk
Architect Cuypers en de neogotiek
Positie van de katholieken van de middeleeuwen tot heden
Termen: dwarsschip en viering

Leerdoelen

De leerling

- kent in grote lijnen de geschiedenis van de kerk
- kent in grote lijnen de geschiedenis van de katholieken in Nederland
- kent het verband tussen deze twee zaken
- weet wie architect Cuypers was
- weet enkele kenmerken van de neogotiek
- kent, naast de termen toren, schip en koor, ook de termen dwarsschip en viering.

7.4.1 Les op school

In hoofdstuk 6 vindt u inhoudelijke informatie over deze kerk. Zie ook: www.heiligenbeeldenmuseum.nl/digibordtool. Hier vindt u alle werkbladen digitaal; deze zijn te downloaden en te gebruiken op het digitale schoolbord. Verder kunt u de digibordtool gebruiken om uw les te verrijken met aanvullend beeldmateriaal, filmpjes, verhalen en meer.

Inleiding: klassengesprek over kerken. Welke kerken zijn er in onze omgeving? Kom je er wel eens?

Combineren met ervaringen, bijvoorbeeld van het project 'Kerkenpad'.

De werkbladen kunnen zelfstandig of in groepjes gemaakt worden, dan volgt een nabespreking.

Antwoorden 'Werkblad op school'

1. Kerk

Door het uitvoeren van deze opdracht zijn de leerlingen actief bezig met de bouwstijl van de kerk: de neogotiek.

De vormen die vaak terugkomen, zijn (spitse) driehoeken en rechthoeken.

De meeste lijnen lopen verticaal. Dat is onder meer zichtbaar aan de hoge kerktorens, de kleine torentjes op de kerktorens, het vieringtorentje, de steile daken, de hoogte van het schip en het koor, de hoge ramen, en de spitse vormen van de ramen en de deur.

2. Architect

Het is natuurlijk heel bijzonder dat de kerk het werk is van zo'n beroemde architect.

3. Geschiedenis

Dit is pittige informatie over de geschiedenis van katholieken en protestanten, de emancipatie van de katholieken en de neogotische bouwstijl. De tekst wordt klassikaal, in groepjes of individueel gelezen en besproken.

De vakjes op de tijdbalk worden ingekleurd. De gebeurtenissen worden, eventueel ingekort, onder de balk genoteerd.

4. Plattegrond

De termen toren, schip en koor zijn bekend.

(Toren rechts op deze plattegrond, koor links en schip in het midden.)

Nieuw zijn de termen dwarsschip en viering.

5. Neogotiek

In deze opdracht wordt een beeld gegeven van het gebruik van gewelven en diverse versieringen in de neogotiek.

Bij het kruisribgewelf worden ook twee nieuwe termen genoemd: ribben en sluitsteen.

Verder wordt een beeld gegeven van verschillende versieringen binnen en buiten. Enkele van deze decoraties zijn bij groep 3-4 en groep 5-6 ook aan de orde geweest.

'Muizentandrand' is een officiële bouwkundige term. Het gaat hier om een platte muizentand of bloktand. Bij de overhoekse muizentand steken de bakstenen onder een hoek van 45° uit, dan zijn de tanden spits van vorm. Wanneer de stenen niet onder een hoek van 45° liggen, spreekt men van een zaagtand. (bron: E.J. Haslinghuis en H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur en bouwhistorie*, Leiden 2001)

Het woord 'eerherstel' onder de engel duidt op de positie die de katholieken hebben gekregen.

6. Oude letters en cijfers

Als stichter wordt genoemd: Freule J.J.A.E.C.S. Barones van Dorth tot Medler. (Zij stichtte de kerk samen met haar broer en zus, maar die waren overleden toen de kerk werd ingewijd.)

Zij heeft zes voornamen, dat is te zien aan de letters.

Monseigneur Schaepman heeft de kerk ingewijd in 1867.

Hij was volgens deze tekst aartsbisschop van Utrecht. (Volgens andere bronnen was hij toen nog hulpbisschop.)

Romeinse cijfers:

M= 1000

D= 500

C=100

L= 50

V= 5

I=1

In dit voorbeeld kunnen de cijfers gewoon worden opgeteld, want ze staan op volgorde van hoog naar laag.

(Wanneer een lager cijfer voor een hoger staat, moet het in dit systeem ervan worden afgetrokken.)

7. Afsluiting

Klassengesprek over kerken in de omgeving.

7.4.2 Les op locatie

Vorbereiding bezoek aan de kerk

U vertelt de leerlingen dat ze naar een oude kerk in de buurt gaan kijken. Wijs hen op de gedragsregels: in een kerk gedraag je je rustig. Hier mag je niet schreeuwen en rennen. Op het kerkhof loop je niet over de graven.

U organiseert het vervoer. Het is praktisch als u de klas in kleine groepjes verdeelt die zelfstandig kunnen werken. De groepjes kunnen de vragen eventueel in een andere volgorde maken. De vragen 1 en 2 worden buiten gemaakt, de vragen 3 t/m 9 binnen. De resultaten worden gezamenlijk besproken.

Als er begeleiders meegaan, krijgen zij, liefst een dag van tevoren, een werkblad en een kopie van dit hoofdstuk 7.4.2.

U bekijkt van tevoren het werkblad en de handleiding. Neem voor elke leerling mee:

- het werkblad
- potloden en/of pennen

Schrijfbordjes zijn in de kerk aanwezig.

Bezoek aan de kerk

U wordt met de groep ontvangen bij de kerk. Maak een afspraak over de bordjes bij het altaar (vraag 6), toezicht op de zolder (vraag 7) en check of er een verrekijker beschikbaar is (vraag 9).

Antwoorden 'Werkblad in de kerk'

1. Buiten

Bekijk samen de kerk met de toren, het schip en het koor. De volgende vragen kunnen ook samen besproken worden en individueel ingevuld.

Neogotische kenmerken die buiten te zien zijn: verticale lijnen en spitse vormen (toren, deuren, ramen), versieringen in de stenen en de ramen.

De kerk is ongeveer 150 jaar oud.

Hoogte ramen schip \pm 4.5 m.

Hoogte ramen koor \pm 6.5 m.

2. Binnen

Het beeld is van Pierre Cuypers, het heeft geen vaste plaats.

Zijn portret zie je in nrs. 1 en 3.

Dit zijn beelden van de kerststal die in de kerk aanwezig is, maar die uiteraard een groot deel van het jaar is opgeborgen.

3. Plattegrond

De leerlingen zetten een pijltje bij de juiste deur.

Laat hen dan opvallende zaken noemen en noteren.

Ze vullen vervolgens de plattegrond in: toren rechts, schip midden (waar banken staan), koor links, dwarsschip tussen koor en schip, viering waar koor, schip en dwarsschip samenkomen (dit kun je goed zien aan de gewelven).

4. Gebruik

Katholieke elementen

Het altaar (zelfs twee, zie vraag 5) in het koor.

Glas-in-loodramen met afbeeldingen van heiligen.

Biechtstoelen. In een biechtstoel kunnen gelovigen 'biechten'. In het ene hokje zit de priester, in het andere een gelovige. In de tussenwand bevindt zich een opening zodat ze met elkaar kunnen spreken.

De gelovige vertelt de priester wat hij verkeerd gedaan heeft (zonden) en ontvangt dan vergeving.

Hij/zij krijgt ook een opdracht, bijvoorbeeld het opzeggen van een bepaald gebed.

Versieringen.

Afbeeldingen van engelen.

5. Vroeger en nu

Drie verschillen

Preekstoel is verdwenen.

Het tweede altaar is er nog niet; er is nog wel een communiebank (lastig te zien.)

Het metselwerk boven de pilaren ziet er anders uit.

En er staan niet zoveel heiligenbeelden, want het was nog geen museum.

6. Twee altaren

De twee altaren worden bekeken en de afbeeldingen op het reliëf van het oude altaar.

Er staan bordjes met uitleg bij deze reliëfs, die kunnen eventueel worden weggezet. Overleg dat met de gastheer of gastvrouw.

Links: Izaäk.

Midden: Melchisedek.

Rechts Kain en Abel.

7. Zoals het was

Maak afspraken over het bezoek aan de orgelzolder.

Het is natuurlijk mooi om de oorspronkelijke gewelven van dichtbij te bekijken en samen de verschillen op te merken: de kleuren, de motieven, de kleine steentjes.

De gewelven in de kerk zijn veranderd omdat ze oud en versleten waren; restauratie in de oorspronkelijke staat was te kostbaar.

8. Gewelven

Vanaf het orgelbalkon of gewoon beneden in de kerk bekijken de leerlingen de verschillen in de gewelven.

Verschillen in de breedte van de ribben, het aantal ribben, de sluitstenen, de decoratie.

Er wordt een gewelf gekozen en nagetekend; afhankelijk van de beschikbare tijd een schets-tekening of een precieze tekening. Later uitwerken kan eventueel ook.

9. Laatste groet

Er is een verrekijker beschikbaar.

Op deze sluitsteen staat Cuypers afgebeeld.

Op deze centrale plek!

Wat voor iemand was hij denk je dat hij zich op zo'n plek laat afbeelden?

U kunt ook wijzen op de schenkers: drie leden van de familie Van Dorth tot Medler, die afgebeeld zijn onder op het centrale raam in het koor.

7.4.3 Verwerking en afsluiting

U kunt diverse onderwerpen die op de werkbladen voorkomen, verder laten uitwerken. Zie verder ook de algemene suggesties bij hoofdstuk 5.

U sluit het project af met een klassengesprek over kerken en religie.

- Een interessante vraag daarbij is: Wat doe je met kerkgebouwen die niet meer voor erediensten gebruikt worden?
- Breek je ze af? Waarom wel? Waarom niet?
- Bedenk een nieuwe bestemming voor zo'n gebouw. Wat kan wel en wat kan niet?
- Wat vind je van de oplossing in Kranenburg?

U kunt met de leerlingen ook een deel van de Cuyperswandeling maken.

